

ÖLBEI LÍVIA

livia.olbei@vasnepe.hu

A mindenkori személyes felelősségre kérdezz rá Balázs Zoltán színész-rendező a Viktor Kravcsenko könyvéből készült kiállításnyal: „Én a szabadságot választottam.”

Első kézből és az elsők között adott hírt – szándékai szerint a szabad világot föltárazandó – a sztálinizmus mtködéséről Viktor Kravcsenko, En a szabadságot választottam című könyvének magyar fordítására mégis évtizedeket kellett várni. Balázs Zoltán színész-rendező, a Maladype Színház alapítója és vezetője azonban személyes ügyének tekinti, hogy ennek a történetnek a prizmján át saját kibeszélésen és mindennapi tanulmányainkkal is szembeállhassunk. Legutóbb a kőszegi Zwinggerben nyugtözte le – szabadtörtia föl – a közönséget. Az előadás előtt beszélgettünk.

Balázs Zoltán színész-rendező, a Maladype Színház alapítója, vezetője: „Az újrateremtés gesztusa érdekel”

FOTÓ: NAGY JÁCINT

Szabadság körút.

a jogokat, így készült el Konok Péter – maga is történész – csodálatos fordítása.

– Ha Balázs Zoltánra gondolok, elsőként Hamletre gondolok. Arra a higanyszerű, fantasztikus kölyökre, akit Tim Carroll rendezésében keltett életre. De ugyanúgy Balázs Zoltánhoz tartozik a másik póluson mondjuk Ostrovskij-rendezése, A vihar: csupa zene, csupa nagyszabású vizualitás, teatralitás.

– Folyamatokban gondolkodom. A pályámon kezdettől arra törekedtem – hiszen azt tapasztaltam a családomban, a számomra fontos művészeknél is –, hogy a változás a legizgalmasabb egy alkotó életében. Nem konzerválni, rögzíteni, beteljesse válni, hanem hagyni, hogy megtörténjen a kockázati faktor által generált felismerés vagy új találkozás. Tény, hogy ez a sokfeleség nagyobb feladatot ad a közönségünknek és azoknak is, akik krónikásai szeretnének lenni a Maladype-történetnek. Nem a kiszámíthatóság és a jól ismert kódok használata jellemez minket, hanem mindig valami új. Ez nem mindig könnyű a munkatársaimnak sem. A folyamatot egyetlen egy dolog szervezi: az újragondolás, az újratervezés, a váratlan. Állandó kaleidoszkopjatek, ami mozgat, ami hajtat, meghatározó állomásokkal. A Hamlet ilyen meghatározó pontja volt az életünknek, sok mindent befolyásolt a pályám és a Maladype életének további alakulásában. Előrecaatolni, visszacatalálni; ez nagyon fontos. Hogy legyen egy öbektív és

műtől a klasszikus értelemben vett színészi játék, inkább gondolatok közlésére épül ez a nehezen meghatározható műfaj „egyszemélyes”. Kiáltványának hívom, de nem azért, mert ordítok közben – vagy erőszakosan próbálok letolni az emberek torokán-ágán. Azért nevezem kiáltványának, mert Viktor Kravcsenko fontos pillanatai, dilemmái, döntései – amelyeket a születésű a disszidálásáig megélt –, úgy tűnik, hogy ismétlődnek: körülöttnök, bennünk, általunk. Azt a fajta személyes felelősséget, amelyet maga az anyag fölvet, és amely elengedhetetlen tartozéka a mindennapijainknak, a hallgatóság életkorra való tekintet nélkül mindig, mindenhol nagyon pontosan kódolja. Tegnap például sok diák volt – akik bár nem éltek meg ezt a korszakot, esetleg hallomásból vagy a tanulmányaikból értesültek róla, mégis tökéletesen képesek voltak adaptálni a történetet a saját életükre, akár a kis közösségek működésére, amelyekben maguk is léteznek. A legdurvább az volt, amikor a legvégén – mindig van előadás után feloldó, levezető beszélgetés – egy nézőnk fölállt és azt mondta: mivel én annyira közvetlenül tolmácsoltam ezt a történetet, hogy személyes ajándéknak tekintim – viszont az ajándékot átadni. Olyasmit, amit nem osztott meg senkivel. Hogy a nagypapja kulaküldöző volt, és ez számára máig földolgozatlan tény, kibeszélendő trauma. Hogy a Kravcsenko-történetben feltűnő figurákhoz hasonló felmenői neki is vannak. Megrázó volt. Az előadásához Kravcsenko-ügy címmel színházi nevelési programot is létrehoztunk, amelyhez világnézetből, politikai hovatartozástól függetlenül csatlakoztak támogatók – erre én nagyon büszke

vagyok. Ennek köszönhetően jutottam el hátrányos helyzetű régiókba is, olyan diákokhoz, akik színházat nem nagyon látnak, a legkevésbé ilyen tematikával. Volt egy Szabadság körút nevű vállalkozás: elmentem Viktor Kravcsenko életének fontos helyszíneire, elmondtam a kiáltványt Washingtontól Ukrajnáig. Az utazásról dokumentumfilm készült. De nemcsak Viktor, hanem az én gyerekkori helyszíneimre is – a szülővárosom Kolozsvar – eljött a stáb. A kettőnek valami furcsa közös nevezője lesz a végeredmény.

- Mikor láthatjuk a filmet?

- Remélhetőleg tavasszal: több partner közreműködésével,

sűk a gondolatainkat. Viktor története erre tökéletesen alkalmas – ahogy a személyisége is. Nyughatatlan, izgó-mozgó, kreatív, jó humorú, kérlelhetteletlen, kellemetlen. Mindeközben nagyon erősen motorizált a családjára a szabadságvágy, az ideológiák, a világjobbító utópiák – ebből következően a nagy hitek és nagy csalódások – furcsa egyvelege által.

- Nyughatatlan, izgó-mozgó, kreatív – mintha önmagát jellemezte volna. Azon gondolkodtam, hogy ha semmit nem tudnék az előadás hátteréről, akkor se lenne hiányérzetem. A címe mindent elmond: Én a szabadságot választottam – kiírhatná jelmondatnak a saját élete a színházcsináló pályafutása fölét.

- Pont így történt: ez volt az indíték. Ariane Mnouchkine mondta el egy interjúban, hogy az öt kedvenc könyve között tartja számon az Én a szabadságot választottam című könyvet, amiről én addig soha nem hallottam. Később poszta kiderült, hogy történések itthon is tudtak a létezéséről; hogy Szolcsenyicin Gulagja előtt jelent meg először, vagyis a legelső között adott hírt a szovjet rendszer torzulásáról, borzalmairól. De a Mnouchkine-interjút olvasva azonnal arra gondoltam, hogy aki ilyen címmel ír könyvet, engem az érdekel: mind a szerző, mind a mű. (Az sem volt mellékes persze, hogy általam nagyon tisztelt színházi rendező sorolja a kedvenc könyvei közé.) Úgy vágtunk bele az egyetlen jogörökssel, Kravcsenko ma élő fiával, Andrew Kravcsenkóval a tárgyalásokba, hogy nem tudtam: voltaképpen mit szeretnénk lefordítani, megjelentetni.

„Ma, amikor minden csörög, forog, pörög, itt ülnek emberek, és hallgatnak egy másikat”

Csak bíztam benne, hogy egy ilyen című mű arról fog szólni, amiről sejtésem szerint szólhat. Tehát én is így voltam a könyvvel – ahogyan ön esetleg velem. Andrew Kravcsenko sokáig nem állt kötélnök. Ő az édesapját két rántotta között látta egy-egy reggelinél, félszente egyszer. Ugyanis a szovjet rendszertől kiábrándult Viktor Kravcsenko hiába jutott el Amerikába, a szabadságot nem találta meg; vagy nem úgy, ahogy ő elképzelte. Allandóan úton volt, néha hazaugrott az aktuális feleségéhez és az egyetlen fiához, aki életben volt; a Szovjetunióban hátrahagyott fiait kivégezték. Andrew-nak kevés valós emléke volt az apjáról, ezért számára a könyvben megrajzolt portré szent és sérthetetlen. Senki nem láthatja el még lábujjzefekkel sem. Andrew arról végképp nem tudott gondolkodni, hogy milyen színházi előadás születhet ebből a történetből. Itt jön a fordulat. Körülbelül háromévnyi tárgyalás után, amikor már úgy tűnt, hogy föl kell adnom, és veszni hagyom a projektet, a kollégáim elküldték az utolsó Hamlet-előadásomról készült felvételt Andrew-nak. Ő megnézte, és azonnal visszaírt, hogy „na, ez az én apám”. Az én szangvinkus személyiségem szinkronba került az általa ismert apaképpel. Így kapta meg a Maladye Színház

- A Kravcsenko-kiáltvány – akár mint a Hamlet „párdarabja” – milyen utakat nyitott meg? Milyen utakat zárt le? Azaz együtt, hogy a tevékenységének a sokszínűség mellett, alatt mintha volna egy szilárd alapja, amely nem változik.

- A Kravcsenko-történet által megfogalmazott szabadság-téma olyan felismeréseket hozott nekem, ami nemcsak férfiként, emberként, magyarként, európaierként, hanem alkotóként is elgondolkodtatott. Hogy az ember honnan hová tart, hogy melyek azok a pillanatok, amikor meg kell hozni bizonyos döntéseket. Hogy igenis le kell számolni néhány dologgal, amelyekről az ember azt hiszi, hogy elérhetőek lennének. Hogy mit jelent újrakezdeni bátran, szabadon, erőteljesen. Az újratemetés gesztusa – ez érdekelt miniket. Az ember újratemeti önmagát minden egyes helyzetben. Ez történik itt is, az Öregtoronyban. És van még valami, ami az összes előadásomat összeköti. Bob Wilson szerint, aki a mesterm volt, kétféle színész van. Az egyik bejön hettől tízig tetszeni, mindent elkövet, hogy szeresék. A másik, a kevésbé látványos, azért jön be, mert elintézi való dolga van a színpadon: a témával, önmagával, a közönséggel. Ha utána szeretted is kap, nem utasítja vissza, de nem ez az elsődleges. A Kravcsenko-kiáltványt különösen személyes ügynek tekintem, és az elmúlt két év tapasztalatai szerint igen nagy százalékban elérte hatását. Két és fél órát ül és hallgat, aki az idejét, figyelmét, energiáját kölcsönzi egyetlen ember történetének. Ma, amikor minden csörög, forog, pörög, itt ülnek emberek és hallgatnak egy másikat. Ez nagy ajándék.

A Kravcsenko-kiáltványt az IASK meghívására hozta el a kőszegi Öregtoronyba
FOTÓ: NAGY JÁCINT